

**UNIVERSITAT
JAUME·I**

TREBALL FINAL DE GRAU EN MESTRE/A D'EDUCACIÓ INFANTIL

L'EDUCACIÓ CÍVICA I MORAL PER MITJÀ DE LA REFLEXIÓ EN INFANTIL

Nom de l'alumne/a: Esther Soria Forrat

Nom del tutor/a de TFG: Sara Prades Plaza

Àrea de Coneixement: Didàctica de les Ciències Socials

Curs acadèmic: 2018/2019

ÍNDEX

1. Resum.....	1
2. Justificació.....	1
3. Fonamentació teòrica.....	2
4. Metodologia.....	3
4.1. Mesures d'intervenció i col·laboració amb les famílies.....	5
5. Resultats.....	7
6. Conclusions.....	18
7. Referències bibliogràfiques.....	19
8. Annexes.....	20

1. Resum

Des de fa milers de segles hi ha existit la vida en societat, però a poc a poc ha anat evolucionat, constituint-se societats més justes, responsables i democràtiques. Malgrat aquesta evolució que ha experimentat, encara queda un llarg recorregut per a aconseguir crear un món més respectuós i solidari, capaç de viure en harmonia. Així doncs, com a persones socials que som tenim la responsabilitat de participar de forma activa en aquesta tasca. Per tant, la finalitat d'aquest projecte és desenvolupar en els més menuts un pensament crític perquè siguin capaços de dur a terme comportaments i actituds responsables i respectuoses que possibiliten la vida en comunitat.

Per a fer això possible, s'han dut a terme múltiples activitats i dinàmiques experimentals que han implicat la reflexió i posada en pràctica d'actituds de respecte, col·laboració, responsabilitat, relació social i, en definitiva, principis generals de valor. A més, s'ha reflexionat mitjançant el diàleg analitzant conductes adequades i conductes inapropiades, extraent així conclusions justes entre les aportacions de tots i de totes.

A més, per a comprovar que s'han complert de forma eficient els objectius d'aquest projecte s'ha avaluat, per mitjà de diferents tècniques i instruments, els coneixements que han adquirit els nens i nenes, la pròpia pràctica docent, així com la programació-projecte.

Paraules clau: Societat, valors, reflexió.

2. Justificació

Des de les institucions educatives s'ha de buscar l'educació integral dels xiquets i xiquetes. Així l'article 27 de la Constitució Espanyola afirma que "l'educació tindrà com a objecte el ple desenvolupament de la personalitat humana en el respecte als principis democràtics de convivència i als drets i llibertats fonamentals" (p.29318). Per a això hem de centrar-nos no sols en la transmissió de coneixements sinó també en la interiorització de normes cíviques, dotant-les de força moral perquè tots siguin capaços de respectar-les, i també en el desenvolupament de formes de pensament apropiades sobre temes morals a través de la reflexió i l'experimentació. Així formarem persones autònomes, capaces de pensar per si mateixes i d'actuar per pròpia convicció fent un ús crític de la raó; persones competents per a la vida amb idees més justes, solidàries, responsables i respectuoses, garantint així el ple desenvolupament de la personalitat i possibilitant la convivència i la concòrdia entre les persones. L'adquisició d'aquestes habilitats és una forma de vida, una actitud que tots hauríem d'assumir per a fer d'aquesta societat i aquest món un lloc habitable. És necessari formar persones que es preocupen per les necessitats i els problemes externs als propis i procuren ajudar en la mesura de les seues possibilitats i si intentem fer-los conscients des de la infància, tant des de l'escola com des de casa, serà més probable que els xiquets i xiquetes adquirisquen aquestes actituds de responsabilitat social i ambiental. Com diu Valverde (com es va citar en Muñoz, 2016) "l'Estat té el deure de promoure una moral pública basada en uns valors universals que ens

afecten a tots” (p.43). D’aquesta manera, aniran adquirint la comprensió de formes apropiades d’actuar i del gaudi i felicitat que proporciona aquesta manera de viure.

El que està bé i el que no, no ho estableix cadascú sinó que són metes comunes de la societat. Per tant, es tracta de construir una consciència moral i cívica, basada en un mínim comú ètic, així Kant, (com es va citar en Escámez, 2003) afirma que “persona moral és aquella que actua per respecte a la llei que hi ha en la seva consciència” (p.23). Per a això, és necessari practicar i assumir valors o conductes morals mitjançant la reflexió, el diàleg, el joc i l’anàlisi en comunitat de situacions conflictives de la vida quotidiana, ja que d’aquests es deriven perjudicis o beneficis per a les persones o per a la societat i, hem de ser capaços de trobar solucions justes construint així una manera de ser o caràcter que es manifeste en els comportaments de cadascú. És important tractar aquesta tasca de forma transversal treballant-se en totes les àrees del currículum educatiu i així poder aprofitar qualsevol moment.

3. Fonamentació teòrica

“L’educació ha de contribuir al desenvolupament global de cada persona: cos i ment, intel·ligència, sensibilitat, sentit estètic, responsabilitat individual i espiritualitat (...) i dotar a cadascú de forces i punts de referència intel·lectuals permanents que li permeten comprendre el món que el rodeja i comportar-se com un element responsable i just” (Delors, 1996, p.8). Per tant, si des de l’escola permetem el desenvolupament del pensament autònom i crític de formes d’actuació, aconseguirem la formació de persones amb capacitat d’elaborar un juí propi per a determinar per si mateixos què han de fer en les diferents circumstàncies de la vida.

L’educació moral i cívica dins del currículum educatiu es troba emmarcada en l’educació en valors, integrada dins de totes les matèries o continguts, donant-se de manera transversal. “S’aborda de forma transversal en incorporar l’educació cívica i constitucional a totes les assignatures durant l’educació bàsica, de manera que l’adquisició de competències socials i cíviques s’incloga en la dinàmica quotidiana dels processos d’ensenyament i aprenentatge” (LOMCE, p.97866). Si apliquem aquest tipus d’educació ja des de l’etapa d’infantil, farem possible un millor desenvolupament de la pròpia personalitat dels xiquets i xiquetes i podran actuar amb creixent autonomia de juí i de responsabilitat social enfront de les diverses situacions. A més, aquesta mateixa llei afirma que:

un dels principis en què s’inspira el sistema educatiu espanyol és en la transmissió i posada en pràctica de valors que afavorisquen la llibertat personal, la responsabilitat, la ciutadania democràtica, la solidaritat, la tolerància, la igualtat, el respecte i la justícia (p.97866).

Així, aquesta llei considera essencial la preparació de les persones per a la vida en comunitat, mitjançant l’adquisició de les competències socials i cíviques. Per una altra banda, el DECRET 38/2008, de 28 de març, del Consell, pel qual s’estableix el currículum del segon cicle de l’Educació Infantil a la Comunitat Valenciana afirma que:

els continguts són els objectes d'ensenyança-aprenentatge que es consideren necessaris per al desenvolupament de la personalitat de la xiqueta i del xiquet, als quals s'integren les destreses, els procediments, els hàbits, les actituds, els valors, les normes democràtiques i l'adquisició del coneixement crític dels fets, principis i conceptes, necessaris per al desenvolupament autònom de la persona (p.55023).

Per tant, posa de manifest que l'educació ha de dotar als xiquets i xiquetes del bagatge de coneixements, procediments i actituds que facen possible la formació de persones preparades i compromeses per a participar d'una manera eficaç i constructiva en la vida, amb uns valors i uns principis justos, i amb pensaments morals autònoms, solidaris i responsables. Ha de procurar el desenvolupament de persones amb capacitat de dialogar fent un ús crític de la raó i amb responsabilitat social i ambiental, actuant d'acord amb el propi judici moral format a partir de criteris personals, construint així societats més justes i democràtiques. Per tant, l'educació cívica i moral ha de ser assumida en la pròpia vida de l'individu i, formar part de la vida, la pràctica i els valors personals. Així mateix, la Recomanació del Parlament Europeu i del Consell de 18 de desembre de 2006, destaca les competències socials i cíviques com una competència clau per a l'aprenentatge permanent i les entén com “una facultat que totes les persones precisen per a la seua realització i desenvolupament personal, així com per a la ciutadania activa i la inclusió social” (p.394/13).

Però, tot foment de desenvolupament moral i cívic ha de basar-se en pràctiques de socialització i interacció. Per això, s'ha de proporcionar als xiquets i xiquetes un espai de joc i reflexió sobre experiències i qüestions morals i cíviques. D'aquesta manera seran capaços d'organitzar els judicis sobre allò que deuen i no deuen fer i aplicar aquells bons comportaments en la seua vida per poder millorar-la. Per tant, “els principis bàsics no naixen d'una interiorització de les normes, sinó per esquemes de comprensió social, desenvolupats en interacció personal” (Marchesi, 1986, p.351).

En definitiva, diverses normatives, lleis i informes posen de manifest la necessitat d'una educació que faça possible la formació de persones amb uns valors i unes habilitats que els permeten interactuar eficaçment en l'àmbit públic, capaces de mostrar solidaritat i interès per resoldre els problemes que afecten la comunitat. Així com una educació que fomenti l'adquisició de valors que propicien el respecte cap als éssers vius i el medi ambient. Sols d'aquesta manera s'aconseguirà fer d'aquest món un lloc millor on poder viure.

4. Metodologia

Aquest projecte s'ha dut a terme amb xiquets i xiquetes del segon cicle d'Educació Infantil, concretament amb nens i nenes de 5 anys, ja que a aquesta edat ja són capaços de reflexionar mitjançant del diàleg per a resoldre conflictes, prendre consciència de la vida que els envolta i anar adquirir progressivament la capacitat d'actuar de forma responsable enfront de les diverses circumstàncies.

Així doncs, la metodologia aplicada a aquest projecte ha sigut per mitjà de diverses activitats i dinàmiques vivencials, que s'han centrat en el desenvolupament i posada en pràctica de formes de pensament i comportaments coherents i la seua posterior, fent que s'adquirira al mateix temps una motivació interior i un convenciment d'aquesta necessitat. Per tant, la funció del docent ha sigut fonamental per al desenvolupament de totes les habilitats, coneixements i actituds dels xiquets i xiquetes. Així doncs, s'ha actuat en tot moment com una persona modèlica, en la qual s'han observat formes d'actuació responsables i encertades enfront de les diverses circumstàncies. A més, a través de les diferents activitats, s'ha fet conscients als nens/nenes que les persones portem a terme accions positives i negatives que ens repercuteixen tant a nosaltres mateixa com al nostre entorn social o ambiental. Per això, tant durant les dinàmiques com al llarg de la jornada escolar, s'han donat pautes que permeteren als alumnes ser conscients de les seues pròpies conductes, motivant i orientant els canvis de conducta a través de la reflexió amb ells i elles i respectant sempre els diferents ritmes d'aprenentatge. També s'ha actuat com a mediador davant de les diverses situacions, escoltant a cada nen i nena i solucionant conflictes de forma assertiva, per mitjà de preguntes, animant a fer que es preguntaren entre ells i elles, proposant solucions i també deixant que foren els mateixos nens i nenes els que elaboraren les seues respostes. Igualment, s'ha afavorit sempre un ambient de cooperació, ajudant a establir relacions personals de respecte i confiança, en el qual han tingut cabuda totes les opinions i idees aportades pels nens i nenes.

Quant a l'organització de l'espai, aquest projecte s'ha dut a terme al CEIP Jaume I, localitzat a Castelló de la Plana, concretament a l'adreça Camí Vell de l'Alcora, 15. Respecte a l'espai on s'han realitzat les diverses sessions, ha sigut un lloc ampli i lliure d'obstacles, que ha permès el lliure moviment dels xiquets i xiquetes. A més, s'han promogut les relacions entre els i les alumnes, el treball en equip i els intercanvis verbals. Per tant, les sessions s'han realitzat tant al pati d'infantil, per a les activitats que han requerit un major espai per a poder moure's, com a l'aula, quan s'ha necessitat utilitzar un espai més acollidor o quan s'ha requerit el mobiliari de l'aula. Així mateix, les dues eixides que s'han realitzat hi han tingut lloc al parc i al Santuari Compassió Animal.

Respecte a l'organització del temps, aquest projecte ha tingut una duració de quatre setmanes. Les sessions han tingut lloc durant el moment de després del pati i han constat de dues parts. Durant la primera part, s'ha realitzat una assemblea per a explicar i resoldre conflictes sorgits durant el moment del pati. Aquesta ha tingut una duració de 20 minuts aproximadament. Després, s'han realitzat jocs i/o dinàmiques en les quals s'han posat en pràctica els seus coneixements i habilitats, a més d'adquirir-ne d'altres. Aquestes han durat 50 minuts més o menys. Per tant, cada sessió ha tingut una duració d'aproximadament 1 hora i 10 minuts.

Per una altra banda, s'han realitzat xicotetes assemblees durant la jornada escolar en aquells moments que han sorgit situacions de conflicte que requeriren més atenció.

Quant a la distribució grupal, s'han dut a terme activitats en gran i en petit grup, però també s'han realitzat d'altres en les quals han participat de forma més autònoma. Ambdues formes d'organització han aportat determinats beneficis, ja que el treball en grup ha implicat un intercanvi d'experiències i un aprenentatge de coneixements compartits, de manera que han après els uns dels altres, desenvolupant la seua creativitat, resolent problemes, compartint, ajudant als altres, etc. Per una altra banda, el treball de forma individual ha ajudat al desenvolupament de potencialitats cognitives i al treball de manera independent i autònoma, contribuint al desenvolupament de l'autoaprenentatge.

4.1. Mesures d'intervenció i col·laboració amb les famílies

La família és el context de referència dels xiquets i xiquetes, és on s'estableixen les primeres relacions i vincles d'afecte i on van adquirint determinades capacitats, habilitats i valors que posteriorment a l'escola van desplegant i perfeccionant per ser un espai on hi ha majors possibilitats de socialització i interacció.

Per tant, l'escola i la família són dos grans institucions educatives que afavoreixen en els xiquets i xiquetes la seua formació com a persones. A més, com més ample és el context afectiu dels nens i nenes, més potencialitats ètiques, intel·ligència emocional i capacitats de socialització adquiriran, cosa que els permetrà atènyer-se a principis morals, interessos i sentiments socials. Per aquesta raó, des de l'escola s'ha tingut en compte a les famílies dels nens i nenes, ja que se'ls ha donat l'oportunitat de participar en determinades activitats i dinàmiques, així com en l'elaboració del material que s'ha necessitat per a aquestes formant part, d'aquesta manera, del procés d'aprenentatge dels seus fills i filles. A més, els nens i nenes han gaudit més amb la participació i col·laboració dels seus familiars, ja que s'han sentit més còmodes i segurs amb la seua presència realitzant les activitats amb més entusiasme. Així mateix, els familiars han interactuat entre ells establint llaços afectius.

Per una altra banda, s'ha establert una relació de diàleg permanent i periòdic entre l'escola i les famílies a través de reunions, circulars i moments d'entrada o eixida del centre. Així doncs, s'ha informat i orientat a les famílies sobre el procés educatiu i l'evolució dels nens/nenes, així com les famílies han aportat un coneixement més profund del xiquet/xiqueta. Per tant, s'ha treballat de forma coordinada i col·laborativa en l'educació dels nens i nenes buscant una complementarietat entre els valors i pautes educatives per a fomentar l'adquisició de competències que afavoriren el desenvolupament responsable i autònom.

Per tal d'assabentar a les famílies sobre les activitats i/o eixides que s'han dut a terme, s'ha fet a través de circulars (annex 1) i de reunions o convocatòries. Així mateix, per a fer les dues eixides, al parc i al santuari, s'ha informat als pares i mares a través d'una circular (annex 2) perquè pogueren donar el seu consentiment. S'han dut a terme un total de dues reunions. Durant la primera, realitzada abans d'iniciar el projecte, es va fer una xerrada sobre els objectius que perseguia aquest i sobre la

importància d'inculcar uns hàbits comuns entre família i escola per al correcte desenvolupament del nen/a. A més, se'ls va explicar quines eren les activitats o dinàmiques que realitzarien durant el projecte, així com les eixides que es durien a terme i en quines podrien ser participants, repartint-se un cronograma a cadascú (annex 3), perquè els familiars pogueren assabentar-se i també donar les seues opinions. També se'ls va comentar que per a aquelles activitats que requerien la seua participació (tant per a l'elaboració de material com per a la realització d'activitats) i volgueren i pogueren fer-ho, havien de dir-ho prèviament a la mestra, ja que per una part, per a l'elaboració de material, si no hi havia cap pare/mare que poguera anar s'encarregaria la mestra d'elaborar-lo i, per l'altra, per a la realització d'activitats, a cada sessió només podrien assistir tres persones com a màxim. A més, se'ls va dir que podien sol·licitar, uns dies previs a la realització d'aquestes, un full informatiu en el qual apareixeria reflectida la fitxa tècnica de l'activitat programada. D'aquesta manera, podien assistir assabentats del que es faria. En la segona convocatòria, realitzada una vegada finalitzat el projecte, es va parlar sobre l'interés que havien pres els nens i nenes i també sobre les actituds que havien adoptat, és a dir, si havien evolucionat posant en pràctica hàbits adequats i responsables, tant a l'escola com a casa i al carrer. Per últim, es va parlar sobre el grau de satisfacció dels pares i mares i van donar les seues opinions personals. A més, perquè aquestes respostes quedaren reflectides se'ls va repartir l'entrevista que s'havia realitzat a l'inici del projecte (annex 4). Això va servir per a analitzar els resultats obtinguts i comprovar si s'havien complit els objectius del projecte.

5. Resultats

Per aconseguir els objectius d'aquest projecte, s'han programat i s'han dut a terme diverses activitats que són les següents:

Activitat 1: La pingüina Tina	
Agrupació: Individual i en gran grup	Tipus: Conte i taller
Lloc de realització: L'aula de 5 anys	Durada: 50 minuts
Objectius:	
<ul style="list-style-type: none">- Conèixer actituds i hàbits de conducta responsables per a saber desenvolupar-les en la vida quotidiana.- Identificar aquelles conductes inapropiades, evitant així la realització d'aquestes.- Reflexionar sobre les conseqüències que se'n deriven dels comportaments no responsables.- Comprendre els beneficis que s'originen amb la realització d'actituds conseqüents.- Mostrar actituds de respecte a través de l'escolta activa.	
Continguts:	
<ul style="list-style-type: none">- Valors: el respecte, l'empatia, la tolerància, la responsabilitat i la col·laboració.- Ètica i moral. La valoració i el respecte de les normes que regeixen la convivència.	

- El descobriment de la llengua oral com a mitjà per a aprendre i per a pensar.
- La construcció dels significats culturals dels elements de la realitat.
- L'escolta activa. La comunicació. La reflexió.
- El conflicte i la seua resolució. L'assertivitat.

Desenvolupament: La primera part de l'activitat va consistir a llegir un conte (annex 5) sobre la importància del respecte cap a les altres persones i sobre les bones maneres. Posteriorment, es va obrir un espai de reflexió on van poder reflexionar sobre les conductes observades al conte. La segona part de l'activitat va consistir a elaborar amb rotllos de cartó a la pingüina Tina. Cada nen i nena, amb l'ajuda de la mestra i de les famílies va elaborar el seu pingüí. Per a això, en primer lloc se'ls va ensenyar una mostra perquè observaren com seria el resultat. Després es va repartir tot el material necessari per a poder elaborar-lo. Així doncs, van col·locar els adhesius dels ulls del pingüí sobre el rotllo. Després van retallar la plantilla de cada part del pingüí (la panxa, les ales, les potes i el bec, fetes prèviament) i les van pintar amb colors per a posteriorment apegar-ho sobre el rotllo. A continuació, van pintar el cos del pingüí (el rotllo) amb pinzells i ho van deixar assecar. Finalment, cada nen/a es va endur el seu pingüí a la seua casa. La finalitat d'aquesta part de l'activitat va ser que, cada vegada que observaren el pingüí, recordaren el conte de la pingüina Tina i, d'aquesta manera, recordaren aquelles conductes que s'haurien d'evitar.

Observacions: Les famílies van participar tant en la lectura del conte com a l'hora d'obrir el debat amb les preguntes proposades, a més d'altres que en van plantejar. Així mateix, van aportar les seues opinions, ajudant d'aquesta manera als nens i nenes a solucionar els conflictes. Per una altra banda, van elaborar prèviament les plantilles dels pingüins.

Cal destacar que els rotllos de cartó els van dur els nens i nenes de la seues cases.

Recursos humans: La mestra, els nens i nenes i els familiars d'aquests.

Recursos materials: El conte de la pingüina Tina, rotllos de cartó, tisores, cola, adhesius amb els ulls, cartolines, pintura, pinzells, plats de plàstic, pot amb aigua.

Avaluació:

- Han reconegut actituds i hàbits de conductes responsables?
- Han identificat aquelles conductes inapropiades?
- Han reflexionat sobre les conseqüències de dur a terme comportaments no responsables?
- Han comprés els beneficis d'actuar de forma conscient?
- Han adoptat actituds de respecte a través de l'escolta activa?

Activitat 2: Jo les respecte, i tu?

Agrupació: Gran i petit grup

Tipus: Vídeo i taller

Lloc de realització: L'aula de 5 anys i la resta del recinte escolar

Durada: 50 minuts

Objectius:

- Distingir les normes de conducta responsables enfront de les irresponsables.

- Observar i reconèixer algunes de les normes d'urbanitat i pautes de responsabilitat ambiental per poder actuar acord amb elles.
- Saber el significat de cadascuna de les normes d'urbanitat i pautes d'actuació.
- Comprendre la importància de respectar els senyals i normes d'urbanitat.
- Posar en pràctica el compliment de les normes, adquirint actituds de respecte, tant cap a la societat com cap al medi ambient.
- Mostrar actituds de respecte a través de l'escolta activa.

Continguts:

- Ètica i moral. La valoració i el respecte de les normes d'urbanitat. Els senyals.
- Valors: el respecte, la responsabilitat, la col·laboració. L'autonomia.
- L'escolta activa. La comunicació. La reflexió.
- La sostenibilitat. L'ús responsable dels recursos. La responsabilitat ambiental.
- El descobriment del llenguatge plàstic com a mitjà de comunicació i representació.
- La construcció dels significats culturals dels elements de la realitat.
- L'ús de les noves tecnologies com a mitjans d'informació i d'aprenentatge.
- L'actitud d'ajuda i col·laboració amb els companys en els jocs.

Desenvolupament: La primera part de l'activitat va consistir a observar i escoltar dos vídeos diferents sobre comportaments adequats i de responsabilitat, enfront de conductes irresponsables. Després, es va reflexionar sobre les conductes observades plantejant-se diferents preguntes (annex 6). Durant la segona part de l'activitat es va dividir als xiquets i xiquetes en grups reduïts. Cada grup va elaborar, sobre una cartolina de mesura DIN A3, un senyal que implicava una norma, i que havien observat o no durant el vídeo. Primer, van dibuixar i pintar la norma o senyal que havien pensat i després la van retallar. A continuació, van iniciar un recorregut per l'escola i van penjar les normes sobre els diferents espais que consideraven (annex 7). Al mateix temps, van anar explicant el que significa cadascuna d'elles. A més, aquestes normes es van quedar penjades, de manera que pogueren observar-les tots els nens i nenes de l'escola i pogueren respectar-les en tot moment. Els vídeos que es van observar van ser els següents:

<https://www.youtube.com/watch?v=hH0J8cTaCLQ>

<https://www.youtube.com/watch?v=OGC5dhILjpU>

Observacions: Les famílies van participar obrint el debat amb les preguntes plantejades sobre els vídeos. A més, en van formular d'altres diferents. També van ajudar als nens i nenes en l'elaboració dels senyals.

Recursos humans: La mestra, els xiquets i xiquetes i els familiars d'aquests.

Recursos materials: Vídeos, pissarra digital, projector, cartolines, tissors, colors, llapis, gomes d'esborrar i cel·lo.

Avaluació:

- Han sabut distingir les normes de conducta responsables enfront de les irresponsables?
- Han observat i reconegut les normes d'urbanitat i pautes de responsabilitat ambiental?

- Han sabut el significat de cadascuna de les normes d'urbanitat i pautes d'actuació?
- Han comprés la importància de respectar els senyals i normes d'urbanitat?
- Han posat en pràctica el compliment de normes?
- Han mostrat actituds de respecte a través de l'escolta activa?

Activitat 3: Les tres R

Agrupació: En gran grup

Tipus: Eixida/reciclatge

Lloc de realització: L'escola i el parc

Durada: 1 hora (d'11.45 h a 12.45 h)

Objectius:

- Posar en pràctica actituds de responsabilitat i respecte cal al medi ambient.
- Reduir el nivell de contaminació ambiental amb la participació de tots els nens i nenes.
- Reciclar els residus col·locant-los en els contenidors corresponents.
- Conèixer els beneficis de les tres R.
- Prestar atenció escoltant de forma activa.

Continguts:

- Ètica i moral. Les bones maneres.
- La responsabilitat ambiental. L'ús responsable dels recursos.
- Valors: la responsabilitat, l'autonomia, la col·laboració, el respecte.
- La pràctica de destreses, actituds, normes i la consolidació d'hàbits positius.
- El gaudi en realitzar activitats en contacte amb la naturalesa.
- L'ús d'estratègies de comprensió per mitjà de les noves tecnologies com a mitjà d'aprenentatge.

Desenvolupament: La primera part de l'activitat va consistir a observar un vídeo sobre la importància de reduir el nivell de contaminació. Després, van escoltar una cançó i van observar com s'han de reciclar els diferents residus. Posteriorment, es va iniciar un debat entre tots i totes sobre aquests, on es van plantejar diferents qüestions (annex 8). La segona part de l'activitat va consistir a realitzar una eixida a un parc rodejat de naturalesa amb la finalitat de recollir totes les escombraries com papers, plàstics o cartons i poder reciclar-los per a reduir així el nivell de contaminació. Per a això, van agafar tres caixes de cartó, una pintada de color blau, una altra de color groc i una altra de color verd (prèviament elaborades). Una vegada situats al parc, es va explicar als nens i nenes que havien de buscar, agafar i tirar les escombraries al contenidor corresponent, utilitzant uns guants. Després, els nens i nenes van comprovar, amb l'ajuda de la mestra, que totes les escombraries estaven al seu lloc corresponent. Una vegada fet, van tornar a l'escola i van agafar els residus reciclats de les bosses per a tirar-los als contenidors de l'escola. Finalment, van col·locar les caixes a l'aula perquè cada dia pogueren utilitzar-les. Els vídeos observats seran els següents: <https://www.youtube.com/watch?v=cvakvfXj0KE>
<https://www.youtube.com/watch?v=06QjyuFcuUY>

Observacions: Els familiars van participar elaborant prèviament els diferents contenidors.

Recursos humans: La mestra i els nens i nenes.

Recursos materials: Vídeo, caixes de cartó, guants i bosses de deixalles.

Avaluació:

- Han posat en pràctica actituds de responsabilitat i respecte cap al medi ambient?
- S'hi ha reduït el nivell de contaminació amb la participació de tots els nens i nenes?
- Han reciclat els residus col·locant-los en els respectius contenidors?
- Han conegut els beneficis de les tres R?
- Han prestat atenció escoltant de forma activa el vídeo?

Activitat 4: Què et sembla a tu?

Agrupació: En gran grup

Tipus: Resolució de conflictes

Lloc de realització: L'aula de 5 anys

Durada: 45 minuts

Objectius:

- Detectar aquelles situacions que impliquen conductes apropiades.
- Detectar aquelles situacions que impliquen conductes inapropiades.
- Aportar solucions a través del diàleg i la reflexió per a resoldre la situació.
- Respectat el torn de paraula

Continguts:

- Ètica i moral. Les bones maneres.
- La responsabilitat ambiental. L'ús responsable dels recursos.
- L'escolta activa. La comunicació. La reflexió.
- Valors: la responsabilitat, la gratitud, l'autonomia, la col·laboració, el respecte.
- El desenvolupament del joc protagonitzat com a mitjà per a conèixer la realitat.
- El descobriment de la llengua oral i escrita com a mitjà per a aprendre i per a pensar.
- La pràctica de destreses, actituds, normes i la consolidació d'hàbits positius.

Desenvolupament: Per a dur a terme aquesta activitat els nens i nenes es van col·locar en rotllana i al mig es va ficar (capbaix) unes targetes en les quals apareixien diverses imatges de diferents accions. Unes representaven conductes adequades i responsables, les altres actituds inadequades i irresponsables (annex 9). Aleshores, els nens i nenes, per torns, van agafar cadascun una targeta. Quan tots i totes tingueren la seua targeta, la mestra va col·locar dos murals on, en un d'ells, apareixia escrit el nom de conductes apropiades i, en l'altre, el nom de conductes inapropiades. A més apareixia un dibuix d'un *tick* de color verd i una creu de color roig respectivament per a ser més visual. Aleshores, se'ls va dir que qui creguera que la seua imatge representava una conducta adequada o positiva es dirigira al mural del tick verd i, per contra, qui creguera que la seua imatge fora d'una conducta inadequada o negativa que es dirigira al mural que tinguera la creu roja. Una vegada situats, per torns, van col·locar les imatges sobre el mural.

Després van descriure el que apareixia en la targeta i van explicar perquè creien que era una conducta adequada o una conducta inadequada, dient el que s'hauria de fer quan consideraven que la conducta era inadequada. Quan hi havia un nen o nena que en eixe moment pensava una altra cosa diferent de la del company/a, podia donar la seua opinió. Així, van establir un debat on cadascú feia les seues aportacions, arribant a unes conclusions entre tots i totes i col·locant totes les targetes en el seu lloc corresponent. Finalment, els murals es van quedar penjats a l'aula perquè pogueren observar-los en qualsevol moment.

Observacions: Les famílies van participar aportant les seues opinions i els seus arguments, contribuint així a l'adquisició de comportaments responsables en els xiquets i xiquetes.

Recursos humans: La mestra, els nens i nenes i els familiars d'aquests.

Recursos materials: Murals, velcro, targetes amb imatges.

Avaluació:

- Han detectat les situacions apropiades?
- Han aportat solucions mitjançant el diàleg i la reflexió?
- Han sigut capaços de detectar les situacions inapropiades?
- Han respectat els torns de paraula?

Activitat 5: Paraules màgiques

Agrupació: En gran i xicotet grup

Tipus: Taller i joc

Lloc de realització: El pati d'infantil i l'aula de 5 anys

Durada: 50 minuts

Objectius:

- Posar en pràctica paraules que impliquen bones maneres.
- Reflexionar i proposar paraules de respecte cap als altres companys i companyes.
- Reconèixer paraules associades a bones maneres.
- Participar de forma cooperativa i pacífica entre ells i elles.

Continguts:

- Ètica i moral. Normes de convivència.
- Valors: el respecte, la col·laboració i l'autonomia.
- La construcció dels significats culturals dels elements de la realitat.
- L'actitud d'ajuda i col·laboració amb actituds positives per a establir relacions d'afecte.
- El desenvolupament del joc protagonitzat com a mitjà per a conèixer la realitat.
- El descobriment de la llengua oral i escrita com a mitjà per a aprendre i per a pensar.
- El descobriment del llenguatge plàstic com a mitjà de comunicació i representació.

Desenvolupament: En aquesta activitat un nen o nena havia de fer de mac o maga. Els altres havien de complir els seus desitjos, sempre que digueren les paraules màgiques, que eren *per favor* i *gràcies*. Per a fer això, els xiquets i xiquetes s'havien de moure lliurement per l'espai al ritme de la música. Quan la mestra parava la música, tots ells i elles es convertien en *estàtues*. El mac/maga, amb una vareta, anava tocant les estàtues demanant-los *per favor* que es

convertiren en l'animal o l'objecte que ell/ella desitjara. Per a això, no se li podia oblidar dir les paraules màgiques. Quan això passava, ningú es podia moure. Una vegada que les *estàtues* realitzaven correctament el desig del mac/maga, aquest/a havia de donar les gràcies a tots i totes perquè tornaren a moure's lliurement per l'espai al ritme de la música. Aleshores, el mac/maga lliurava la vareta a la persona que ell desitjava, i novament començava el joc.

La segona part de l'activitat, consistia a elaborar un cartell amb *paraules màgiques*. Per a això, en grups reduïts van pensar una paraula de respecte cap als altres, que van ser gràcies, de res, perdó, disculpa, per favor, bon dia i adéu. Prèviament van consensuar la paraula entre els membres del grup i la van dir en veu alta perquè no es repetiren. Posteriorment, cada grup va pintar amb pintura de dits un tros de cartó rectangular (prèviament retallat), cadascun d'un color diferent. Després van col·locar lletres de goma eva sobre el cartó formant la paraula que havien pensat i posteriorment la van decorar amb elements i formes de goma eva i fieltro. Finalment, la mestra va unir totes les cartolines amb uns cordons i ho va col·locar a la paret de l'aula, de manera que va quedar com un quadre penjat a la vista de tots i totes.

Recursos humans: La mestra i els nens i nenes.

Recursos materials: Una vareta, música, ordinador, altaveus, cartó, pintura, lletres de goma eva, dibuixos o elements de goma eva i fieltro, cola i cordons.

Observacions: Les famílies prèviament van el·laborat el cartell on apareixia escrit *paraules màgiques*, per a situar-lo dalt dels cartons creats pels nens/nenes. També van retallar prèviament aquests cartons.

Avaluació:

- Han posat en pràctica paraules que impliquen bones maneres?
- Han reflexionat i han proposat paraules de respecte cap als altres?
- Han reconegut les paraules associades a bones maneres?
- Han participat de forma cooperativa i pacífica?

Activitat 6: Ara, jo sóc tu

Agrupació: En grups

Tipus: Resolució de conflictes

Lloc de realització: L'aula de 5 anys

Durada: 50 minuts

Objectius:

- Raonar les seues opinions sobre les conductes observades.
- Reconèixer la situació de conflicte.
- Posar en pràctica habilitats per a resoldre els conflictes de forma pacífica.
- Representar els diferents rols adequadament, adquirint actituds d'empatia.

Continguts:

- La imitació i representació de situacions, de personatges, d'històries senzilles.
- El desenvolupament del joc protagonitzat com a mitjà per a conèixer la realitat.

- La pràctica de destreses, actituds, normes i la consolidació d'hàbits positius.
- L'escolta activa. La comunicació. La reflexió.
- El conflicte i la seua resolució. L'assertivitat.
- Valors: el respecte, l'empatia, la tolerància, la solidaritat, la col·laboració.
- L'ètica i la moral. La convivència.

Desenvolupament: En aquesta activitat van posar en pràctica un joc de representació de papers o *role playing*. Per a això se'ls va contar tres històries (annex 10) fins al moment que sorgia el conflicte, ja que a partir d'ací els xiquets i xiquetes havien d'assumir i representar els diferents rols per a resoldre la situació entre tots i totes de forma assertiva. Per tant, diversos nens i nenes van protagonitzar les diferents històries, però també, va haver-hi xiquets i xiquetes que van fer d'espectadors valorant les actuacions dels companys/companyes que havien protagonitzat la situació. Després de cada actuació, es va obrir un debat en el qual es van plantejar diferents preguntes (annex 11).

Observacions: Les famílies van participar tant en la redacció dels dilemes com obrint el debat amb la formulació de les preguntes (també en van plantejar d'altres diferents). A més van aportar les seues opinions, ajudant d'aquesta manera als nens i nenes a solucionar els conflictes.

Recursos humans: La mestra, els nens i nenes i els familiars d'aquests.

Recursos materials: Full amb els dilemes plantejats.

Avaluació:

- Han raonat les seues opinions sobre les conductes observades?
- Han reconegut la situació del conflicte?
- Han posat en pràctica habilitats per a resoldre el conflicte de forma pacífica?
- Han representat els rols de forma adequada?

Activitat 7: Els nostres valors

Agrupació: En gran grup i per parelles

Tipus: Joc

Lloc de realització: El pati i l'aula de 5 anys

Durada: 1 hora

Objectius:

- Conèixer i reconèixer diferents tipus de valors per actuar d'acord amb ells.
- Entendre el significat que mostra cada curtmetratge.
- Reconèixer la importància que adquireix la pràctica de valors morals.
- Identificar les pròpies conductes amb els diferents valors.

Continguts:

- Ètica i moral. La convivència.
- Valors: empatia, lleialtat, tolerància, responsabilitat, amor, respecte, solidaritat.
- El desenvolupament del joc protagonitzat com a mitjà per a conèixer la realitat.
- L'escolta activa. La comunicació. La reflexió.

- El conflicte i la seua resolució. L'assertivitat.
- L'ús d'estratègies de comprensió per mitjà de les tecnologies de la informació i la comunicació com a mitjans d'informació i d'aprenentatge.

Desenvolupament: Per a aquesta activitat, en primer lloc, van observar diversos curtmetratges (annex 12) perquè compreguen el significat de ser persones competents per a la vida en societat. Per això, tractaven sobre diversos valors cívics i morals (per a cada vídeo se'ls va dir quin era el valor que representava). Després d'observar-los, cada nen i nena va escriure la paraula d'un dels valors que havien observat sobre un paperet i el van ficar dins d'un globus que, posteriorment, van inflar. En aquesta segona part de l'activitat, que va servir per a saber si havien comprés els diferents curtmetratges, van anar caminant pel pati (dins d'un espai delimitat) al ritme de la música, mentre anaven passant-se els globus. Cal dir que aquests anaven introduint-se de dos en dos. Quan la música parava, les persones que tenien els globus, els punxaven amb un furgadents (que cadascú tenia) i llegien el paper que contenia dins. Aleshores, després d'haver observat els vídeos, explicaven el que havien entés i també contaven algunes anècdotes que els havien ocorregut, relacionat amb aquest valor. A més, se'ls ajudava recordant-los quin era el vídeo observat per a cada valor. Els alumnes que ja havien participat, encara que continuaven jugant, no podien punxar un altre globus, de manera que si quan parava la música tenien el globus, el passaven a uns altres companys/companyes que no havien participat.

Recursos humans: La mestra i els nens i nenes.

Recursos materials: Curtmetratges, ordinador, projector, música, ràdio, paperets de colors, globus (tots del mateix color) i furgadents.

Avaluació:

- Han conegut i reconegut els diferents tipus de valors?
- Han entés el significat de cada curtmetratge?
- Han apreciat la importància que adquireix la pràctica de valors morals?
- Han identificat les pròpies conductes amb els diferents valors?

Activitat 8: Santuari Compassió Animal.

Agrupació: En gran grup

Tipus: Eixida

Lloc de realització: Santuari Compassió Animal

Durada: de 9.30 h a 15.00 h

Objectius:

- Mostrar actituds de respecte i solidaritat cap als animals del santuari.
- Prestar atenció cap a les persones del santuari, desenvolupant actituds de respecte.
- Dur a terme actituds de responsabilitat cap a l'entorn natural (plantes, insectes, etc.)
- Gaudir d'un entorn natural.

Continguts:

- L'observació i exploració d'animals i plantes del seu entorn.

- El desenvolupament de la curiositat, atenció i respecte cap als animals i plantes com a primeres actituds per a la conservació del medi natural.
- L'exploració i coneixement de les interaccions i relacions entre animals, entre animals i plantes i entre éssers vius i el seu entorn.
- El gaudi en realitzar activitats en contacte amb la naturalesa.

Desenvolupament: Aquesta activitat va consistir en una visita a un refugi d'animals, anomenat *Santuari Compassió Animal*, situat a Enguera (València). Per mitjà d'aquesta eixida, els xiquets i xiquetes van tindre l'oportunitat de conèixer els diferents animals a través del contacte directe amb ells, tocant-los i gaudint de la seua companyia. A més, les persones que es dediquen a cuidar els animals van contar als xiquets i xiquetes quina és la seua labor i perquè ho fan, i també els van parlar sobre els animals que tenen allí, és a dir, quines són les seues històries, com van arribar allí, com són, quant de temps fa que estan allí, etc. transmetent d'aquesta manera, valors de respecte, igualtat i compassió cap a tots els éssers vius.

Per una altra banda, cal destacar que alguns familiars dels nens i nenes van ajudar al santuari d'animals aportant voluntàriament diners. Per a això, van donar als seus fills i filles un sobre amb els diners que van voler aportar.

Recursos humans: La mestra, els nens i nenes, el conductor d'autobús i els treballadors del santuari.

Recursos animals: Els animals del santuari.

Avaluació:

- Han mostrat actituds de respecte cap als animals?
- Han prestat atenció a les persones del santuari?
- Han dut a terme actituds de responsabilitat cap a l'entorn (plantes, insectes, etc)?
- Han gaudit de l'entorn natural?

Segons l'article 6 del DECRET 38/2008, de 28 de març, del Consell, pel qual s'estableix el currículum del segon cicle de l'Educació Infantil a la Comunitat Valenciana, l'avaluació ha de ser global, contínua i formativa. Així doncs, l'avaluació del projecte s'ha centrat en aquest decret. Així, s'han considerat també els tres moments de l'avaluació. Per això, ha sigut inicial, ja que s'ha tingut en compte la situació de partida, les experiències dels nens/nenes i els seus coneixements previs. Per a això, a banda de l'observació directa dels nens/nenes durant els moments de la jornada escolar, s'ha realitzat una entrevista als familiars d'aquests (annex 4). Contínua, ja que s'ha valorat el desenvolupament del procés formatiu analitzant els progressos i dificultats dels nens i nenes per a ajustar la intervenció educativa a les seues necessitats. I final, perquè ha proporcionat informació sobre l'evolució dels xiquets i xiquetes i ha permés comprovar que s'han aconseguit els objectius proposats a través dels resultats de les activitats.

Així doncs, s'ha dut a terme una avaluació del procés d'ensenyament aprenentatge, amb la finalitat de comprovar si s'ha complert el propòsit d'aquest projecte. Per a adequar els processos d'aprenentatge d'acord a les necessitats, interessos, possibilitats i característiques dels nens i nenes, l'avaluació s'ha centrat en cada xiquet/a en particular. L'observació directa i sistemàtica ha constituït la tècnica principal del procés d'avaluació. Però també s'han utilitzat altres instruments que han proporcionat informació suficient i detallada sobre les activitats i que han permès fer un seguiment del procés i observar l'evolució de cada xiquet i xiqueta. Per tant, un dels recursos que s'ha utilitzat per a l'avaluació, ha sigut el diari de classe, on s'ha anotat totes aquelles observacions i experiències que han ocorregut a l'aula. També s'ha utilitzat el registre anecdòtic (annex 13) on s'ha anotat situacions inusuals, reaccions dels nens i nenes i valoracions. A més, s'han tingut en consideració una sèrie d'ítems (annex 14).

Així doncs, després de la posada en pràctica de les diferents activitats proposades, amb la finalitat de desenvolupar formes de pensament positives sobre temes morals i cívics, s'ha pogut observar que els nens i nenes han utilitzat el diàleg per a resoldre de manera pacífica els diferents conflictes, tant aquells que s'han plantejat com aquells que s'han observat i també representat per mitjà del joc de rols. A més, han sigut capaços de detectar aquestes situacions de conflicte per mitjà de la reflexió i l'anàlisi entre tots i totes i també posant en pràctica les seues habilitats i coneixements previs, de manera que entre les aportacions de tots els nens/nenes, han pogut arribar a crear solucions adequades, justes i responsables.

També han anat observant, detectant i diferenciant aquelles conductes apropiades enfront d'aquelles conductes inapropiades, associant situacions plantejades amb conductes corresponents, amb l'observació de vídeos educatius, l'anàlisi de les conductes pròpies i alienes, a través de l'observació d'imatges, etc. i el posterior anàlisi de cadascuna d'aquestes situacions. A més, han conegut i reconegut diferents tipus de valors per mitjà de curtmétratges, entenent el significat de cadascun d'ells i relacionant i analitzant, al mateix temps, les seues pròpies conductes amb aquells valors observats. Tot això ho han fet a través de l'escolta activa i també respectant els torns de paraula de cadascú. Per tant, han anat comprenent la importància que adquireix la posada en pràctica de valors morals.

Per una altra banda, han reconegut diferents normes d'urbanitat i pautes d'actuació responsables, a més d'adquirir-ne d'altres de desconegudes per a ells i elles fins al moment. A més, han anat posant-les en pràctica, tant durant el desenvolupament de les activitats com en el dia a dia a l'escola, valorant la importància de respectar aquestes normes d'actuació tan importants per a la vida. També han posat en pràctica paraules que impliquen bones maneres i paraules de respecte cap als companys i companyes, ja que han utilitzat termes com gràcies, de res, disculpa, bon dia, adéu, etc. Així mateix, han desenvolupat actituds de responsabilitat mediambiental, a través de l'observació de conductes que fomenten un consum lògic i responsable dels recursos i també amb la participació activa en la recollida de residus i el seu posterior reciclatge. Tanmateix han desenvolupat actituds

de respecte, tant cap als animals com cap a l'entorn natural, durant l'eixida al santuari. Durant totes aquestes activitats, han participat de forma cooperativa, ajudant-se els uns als altres i compartint entre tots i totes, tant les diferents idees i opinions com el material i els recursos utilitzats, aconseguint desenvolupar-se en un clima de confiança i harmonia.

Per una altra banda, s'ha avaluat la pròpia pràctica docent per tal de comprovar si s'han afavorit les condicions necessàries perquè el procés d'ensenyament-aprenentatge es desenvolupara de la millor manera possible. Per a això, s'han tingut en compte una sèrie d'ítems (annex 15).

Així doncs, després de dur a terme les diferents activitats, es pot dir que s'ha mantingut en tot moment l'interés de l'alumnat, ja que s'ha partit de les seues pròpies experiències i s'han utilitzat dinàmiques atractives i motivadores. Així mateix, s'han utilitzat estratègies de motivació, ja que s'ha oferit ajuda quan l'han necessitat, s'ha donat ànims i també s'ha oferit retroalimentació, afavorint d'aquesta manera, la participació dels nens i nenes.

Per una altra banda, s'ha tingut en compte les aportacions fetes per tots els xiquets i xiquetes reaccionant de forma equànime front a les diferents situacions, establint-se al mateix temps, un clima de seguretat i confiança. A més, s'ha facilitat l'adquisició de coneixements mitjançant els passos necessaris, utilitzant un llenguatge clar i adaptat al nivell de tots els nens i nenes, formulant preguntes i exemplificant quan ha sigut necessari, comprovant de diferents maneres que han comprés les activitats. Així mateix, s'ha tingut en compte i s'ha respectat els diferents ritmes d'aprenentatge ajudant a cada xiquet i xiqueta en el desenvolupament de les diferents activitats.

També s'ha comunicat des d'un principi la finalitat que perseguia aquest projecte, així com el propòsit de cadascuna de les activitats. Així doncs, s'ha explicat la gran importància que adquireix la posada en pràctica de conductes responsables i respectuoses per al desenvolupament dels nens i nenes en la seua vida quotidiana.

Quant a les famílies, s'ha permés la seua participació en diverses de les activitats dutes a terme, cosa que ha possibilitat als nens i nenes desenvolupar-se en un clima més segur i de confiança. Així mateix, la relació establerta entre les famílies i l'escola ha sigut fluida i centrada en l'educació dels xiquets i xiquetes a través del diàleg permanent en els diversos espais de trobada.

També ha necessari una avaluació del mateix projecte, per a comprovar si s'ha adequat tant al tema tractat com a les característiques dels nens i nenes i al seu context. L'instrument principal que s'ha fet servir ha sigut l'observació directa dels nens/es, i també la valoració d'aquests sobre les diferents activitats proposades. Perquè els nens i nenes pogueren fer aquesta valoració es va penjar a una paret de l'aula un mural, dividit amb el nombre d'activitats dutes a terme durant la realització del projecte. Dalt de tot i en cada secció del mural apareixia escrit el número de l'activitat i el seu nom. Aleshores, després de cada sessió realitzada se'ls oferia a tots els nens i nenes, gomets de diferents colors (verd, groc i roig) i ells i elles havien d'elegir un dels colors depenent del grau de satisfacció.

Així doncs, havien d'apegar un gomet de color verd si l'activitat els havia resultat atractiva i motivadora, un gomet de color groc si els havia agradat part de l'activitat, i un gomet de color roig si no havien gaudit durant la sessió.

Per una altra banda, s'ha tingut en compte la informació provinent de les famílies durant les aportacions de l'última reunió i mitjançant el qüestionari de valoració. Així mateix, s'han tingut en consideració una sèrie d'ítems (annex 16).

Així doncs, després de la posada en pràctica del projecte, es pot dir que s'han oferit múltiples i variades activitats, brindant espais de reflexió i diàleg entre els nens/nenes, cosa que els ha permès arribar a crear solucions justes i a actuar de forma apropiada en un ambient d'afecte. A més, els conflictes o les situacions sobre temes cívics i morals que s'han plantejat han sigut adaptats al nivell de coneixement dels xiquets i xiquetes, ja que han sigut capaços de dur-les a terme de forma eficient. Així mateix, s'han proposat activitats en les quals els nens i nenes han posat en pràctica els coneixements adquirits sobre conductes morals i cíviques i, en conseqüència, s'han mostrat situacions que han permès demostrar la importància que adquireix el compliment de normes de convivència i la realització d'actuacions responsables. Per tant, s'han presentat ocasions que els han permès detectar actituds i hàbits apropiats, i altres que els han permès descobrir conductes inadequades, evitant així la realització d'aquestes. A més, s'han donat a conèixer normes d'urbanitat i bones maneres, i també pautes d'actuació responsables i sostenibles, per mitjà d'experiències que han possibilitat dur a terme aquestes formes d'actuació. Tanmateix, s'han donat a conèixer principis generals de valor i s'han oferit oportunitats de relacionar les conductes dels nens i nenes amb valors morals observats per mitjà del joc. A més a més, s'han proporcionat espais on han dut a terme actituds de respecte i responsabilitat, tant cap als animals com cap al medi natural, a través de les diferents eixides. Tot això, ha fomentat en els nens i nenes l'adquisició i realització d'aquestes formes d'actuació en la seua vida diària. A més, per a fer tot això, s'han tingut en compte els coneixements previs dels nens i nenes, de manera que s'han relacionat amb els nous coneixements tractats durant les activitats.

D'altra banda, per a possibilitar el bon funcionament de l'aula, s'han brindat oportunitats que han permès treballar de forma cooperativa i pacífica establint-se relacions afectives. Tanmateix, s'han brindat ocasions on han pogut participar de forma més autònoma, amb la finalitat de conèixer les opinions, actituds i coneixements de cada nen i nena i poder modificar conductes inapropiades.

Per últim, pel que fa a les famílies, s'ha oferit la seua participació, tant per a l'elaboració de material com per acompanyar als seus fills i filles en les diverses activitats, brindant així espais de trobada.

6. Conclusions

Després de la posada en pràctica de les diferents activitats que integren aquest projecte amb els xiquets i xiquetes de 5 anys de l'escola Jaume I, s'ha pogut comprovar que han augmentat en gran

mesura els seus coneixements sobre formes d'actuació morals i cíviques. Açò ha sigut possible gràcies a la implicació tant, per part del docent, com dels nens i nenes i de les seues famílies.

Els xiquets i xiquetes, a través de les assemblees i de les activitats, han sigut capaços de reflexionar sobre les seues pròpies actuacions i sobre situacions plantejades, exterioritzant la seua personalitat i, entre les aportacions de tots i totes han sigut capaços d'arribar a crear solucions justes, modificant i millorant les seues conductes. Per mitjà del diàleg i de la realització de les activitats, han comprés la importància de posar en pràctica conductes apropiades i responsables per a la vida en comunitat. Per la qual cosa, progressivament s'ha anat observant l'evolució que han anat experimentant aquests nens i nenes, ja que dia a dia han anat actuant de forma cada vegada més responsable i cívica. Al llarg de la jornada escolar s'han observat conductes i actituds apropiades, ja siga reciclant, compartint, actuant amb respecte, amb responsabilitat, etc. Per tant, el fet d'haver actuat com els principals protagonistes en els seus propis aprenentatges durant el desenvolupament de les activitats, ha possibilitat l'adquisició progressiva d'aquestes formes d'actuació, ja que s'han anat involucrant directament en la realització de tasques i situacions vivencials que implicaren actuacions apropiades. Per tant, han anat aprenent de forma natural i quasi sense adonar-se'n, constituint-se com a ciutadans competents i comprenent que tots i totes som éssers socials i, com a tal, vivim en una societat de la qual som partícips, i que dependrà de la nostra actuació contribuir a formar un món més respectuós i sostenible.

Per tant, la realització d'aquest projecte ha resultat una experiència positiva i beneficiosa per al desenvolupament dels xiquets i xiquetes, ja que han après de forma significativa, reforçant els seus coneixements previs i relacionant-los amb els nous aprenentatges. Tot això, s'ha aconseguit per mitjà d'experiències a través del contacte directe amb la realitat, la reflexió sobre casos reals i inventats, i l'observació i la manipulació de múltiples recursos. Així doncs, s'ha contribuït a crear en els xiquets i xiquetes uns principis generals de valor i amb capacitat de conviure en societat, mitjançant la reflexió i la posada en pràctica de conductes apropiades i justes per a tots i totes.

7. Referències bibliogràfiques

Bongaerts, W. (Productor). (2017). *Mouse for sale* [YouTube]. De <https://www.youtube.com/watch?v=4Hgmfkg-UTk>

Constitución Española. *Boletín Oficial del Estado*, 29 de diciembre de 1978, núm. 311, pp. 29313 a 29424.

Cortos. yes (Productor). (2018). *Corto animado sobre solidaridad* [YouTube]. De <https://www.youtube.com/watch?v=aF4IMpIHxfk>

DECRET 38/2008, de 28 de març, del Consell, pel qual s'establix el currículum del segon cicle de l'Educació Infantil a la Comunitat Valenciana.

Delors, J. (1996). *Los cuatro pilares de la educación*. Madrid: Santillana.

- Diamond, Ron (Productor). (2015) *Importante el valor de la responsabilidad* [YouTube]. De <https://www.youtube.com/watch?v=r2RMuHrD7to>
- Escámez, J. (2003, 15 de gener). Pensar y hacer hoy educación moral. *Teoría de la educación. Revista Interuniversitaria*. Recuperat de <http://revistas.usal.es/index.php/1130-3743/article/view/3019/3052>
- Fernández, Y. *Cuentos cortos. Cuentos originales*. Recuperat de <http://www.cuentoscortos.com/cuentos-originales/la-pinguina-tina>
- Gallardo, P. (2009, 16 de març). Educación ciudadana y convivencia democrática. *Pedagogía Social*. Recuperat de <http://www.redalyc.org/pdf/1350/135012677009.pdf>
- Gómez, D. (Productor). (2016) *El valor de la lealtad* [YouTube]. De <https://www.youtube.com/watch?v=oiUpbXwYkvE>
- Happy Learning Español (Productor). (2017). *Reducir, Reutilizar y Reciclar. Para mejorar el mundo* [YouTube]. Para mejorar el mundo. De <https://www.youtube.com/watch?v=cvakvfXj0KE>
- Hiper Dino Supermercados. (Productor). (2016). *Reducir, reutilizar y reciclar con HiperDino* [YouTube]. De <https://www.youtube.com/watch?v=06QjyuFcuUY>
- Lasseter, J. (Productor). (2008). *Fort he birds*. [YouTube]. De <https://www.youtube.com/watch?v=u5651tdwyXo>
- Leiner, M. (Productor). (2016). *Los niños que no respetan las reglas - aprendiendo a ser héroes* [YouTube]. De <https://www.youtube.com/watch?v=hH0J8cTaCLQ>
- Llei Orgànica 8/2013, de 9 de desembre, per a la Millora de la Qualitat Educativa.
- Llorens, P. (Productor). (2009). *Responsabilidad Ambiental* [YouTube]. De <https://www.youtube.com/watch?v=OGC5dhLjpU>
- Marchesi, A. (1986): El desarrollo moral. *Psicología evolutiva*, (2), 351-387.
- Palomo, A. M. (1989). Laurence Kohlberg: Teoría y práctica del desarrollo moral en la escuela. *Revista interuniversitaria de formación del profesorado*, (4), 79-90.
- Roca (Productor). (2017). *Bridge* [YouTube]. De <https://www.youtube.com/watch?v=t5uLyvHlad0>
- Segura S. (Productor). (2014). *Mensaje positivo. Tolerancia* [YouTube]. De <https://www.youtube.com/watch?v=hNgfr5kHg5E>

8. Annexes

ÍNDEX

Annex 1: Circulars	1
Annex 2: Circulars de les eixides.....	2
Annex 3: Cronograma per a famílies.....	2
Annex 4: Entrevista.....	3
Annex 5: Conte de la pingüina Tina.....	4
Annex 6: Preguntes plantejades.....	5
Annex 7: Les normes i els senyals.....	5
Annex 8: Preguntes plantejades.....	5
Annex 9: Conductes adequades i inadequades.....	6
Annex 10: Les tres històries.....	6
Annex 11: Preguntes plantejades.....	7
Annex 12: Curtmetratges.....	7
Annex 13: Registre anecdòtic.....	8
Annex 14: Avaluació del procés d'ensenyament aprenentatge.....	8
Annex 15: Avaluació de la pràctica docent.....	9
Annex 16: Avaluació del propi projecte.....	10

Annex 1: Circulars

1ª Reunió

Benvolgudes famílies,

Us volem assabentar que durant dos mesos es durà a terme a l'aula de 5 anys un projecte d'educació cívica i moral, amb la finalitat que els nens i nenes puguin adquirir coneixements que els permeten formar-se com a persones competents per a la vida en societat. La metodologia que s'utilitzarà serà a través de múltiples activitats programades en les quals posaran en pràctica actituds de respecte i responsabilitat, aprenent a valorar la importància d'adquirir principis generals de valor.

Per informar-vos més sobre aquest projecte, realitzarem a l'escola una reunió el proper dia _____. Vos esperem.

SALUTACIONS

2ª Reunió

Benvolgudes famílies,

Us volíem assabentar que la pròxima i última reunió que es realitzarà sobre el projecte d'educació cívica i moral tindrà lloc el proper dia _____. Aquest projecte ha arribat al seu final i ens agradaria conèixer la vostra opinió, tant sobre l'evolució que heu observat en els vostres fills i filles com el vostre grau de satisfacció.

Per tant, ens agradaria que poguéreu assistir per poder parlar sobre aquests i altres aspectes. Esperem la vostra assistència.

SALUTACIONS

Material

Benvolgudes famílies,

Us volíem assabentar que per a la pròxima sessió que durem a terme en el projecte d'educació cívica i moral realitzarem una activitat en la qual els vostres fills i filles hauran de portar un rotllo de paper de cartó per a fer un treball manual. Per tant, seria convenient que n'aconseguiu, almenys un, per poder desenvolupar-la.

Gràcies per la vostra col·laboració.

SALUTACIONS

Annex 2: Circulars de les eixides

Estimades famílies,

El pròxim dia____ realitzarem una excursió al parc per continuar duent endavant el projecte d'educació cívica i moral. La finalitat d'aquesta eixida és que els nens i nenes adquirisquen hàbits positius de responsabilitat ambiental, mitjançant la posada en pràctica de conductes sostenibles, com el reciclatge. Per poder anar, necessitem la vostra autorització.

Jo_____ pare/mare de l'alumne/a_____ autoritze al meu fill/a a poder realitzar l'eixida el proper dia_____ al parc.

SALUTACIONS

Estimades famílies,

El pròxim dia____ realitzarem una excursió per dur endavant el projecte d'educació cívica i moral. L'eixida, com ja sabeu, serà al Santuari Compassió Animal d'Enguera (València). La finalitat d'aquesta eixida és desenvolupar en els nens i nenes, conductes de responsabilitat tant cap als animals, com cap a l'entorn natural, a més de gaudir d'aquesta experiència. Per poder anar, es llogarà un autobús que eixirà de l'escola a les 9.30 h i que farà el recorregut, tant d'anada com de tornada. L'hora d'arribada serà cap a les 15 h.

Cal destacar que podeu ajudar al santuari aportant voluntàriament diners a través dels vostres fills i filles.

Així mateix, necessitem que autoritzeu als vostres fills i filles per a poder anar.

Jo_____ pare/mare de l'alumne/a_____ autoritze al meu fill/a a poder realitzar l'eixida el proper dia_____ al santuari d'animals.

SALUTACIONS

Annex 3: Cronograma per a famílies

ACTIVITATS	
Activitat 1: La pingüina Tina (participació de les famílies)	Activitat 5: Paraules màgiques
Activitat 2: Jo les respecte, i tu? (participació de les famílies)	Activitat 6: Ara jo sóc tu (participació de les famílies)
Activitat 3: Les 3 R	Activitat 7: Els nostres valors
Activitat 4: Què et sembla a tu? (participació de les famílies)	Activitat 8: Santuari Compassió Animal

Annex 4: Entrevista

Nom i cognoms de l'alumne/a: _____

PREGUNTES:

Coneix les normes de convivència?	☐	☐	☐
Posa en pràctica normes de convivència?	☐	☐	☐
Demana permís per a fer les coses?	☐	☐	☐
Compleix les normes o senyals d'actuació?	☐	☐	☐
Es responsabilitza de les seues coses?	☐	☐	☐
Recicla a casa?	☐	☐	☐
Fa un ús responsable de l'aigua?	☐	☐	☐
Quan sorgeix un conflicte intenta solucionar-lo a través del diàleg?	☐	☐	☐
Comparteix amb els altres?	☐	☐	☐
Ofereix la seua ajuda als altres quan la necessiten?	☐	☐	☐
Adopta una actitud respectuosa amb els animals?	☐	☐	☐
Respecta el medi natural amb tot allò que el conforma (vegetals, insectes, etc.)?	☐	☐	☐
Respecta les coses que no són seues?	☐	☐	☐

Annex 5: Conte de la pingüina Tina

Tina era una pingüina que no tenia massa bones maneres d'actuar. Cada matí sortia de casa de bon matí per anar a l'escola donant un cop de porta sense importar-li si despertava als seus veïns. A la vesprada, quan arribava a casa, posava la música a tot volum despertant de la seua migdiada als nadons pingüí dels veïns i a la nit, no hi havia qui pegara ull perquè la televisió de la seua habitació sempre estava molt alta.

Quan anava pel carrer, tirava les bosses de *snacks* a terra i pegava els xiclets als seients de l'autobús. Xuplava la sopa de gambes fent un soroll espantós i es colava cada dia a la cua de la peixateria. Per si no fos prou, mai donava el bon dia, ni tampoc les gràcies a ningú.

La Pingüina Tina gaudia molt durant l'hivern. Era la seua estació de l'any preferida. Feia servir llargues bufandes de llana molt gruixuda, guants de llana natural, jerseis de caixmir i divertits barrets amb pompons. Li encantava la pluja i gaudia de valent saltant sobre cada bassal d'aigua que trobava al seu pas. Per això, tenia una gran col·lecció de botes d'aigua: amb cordons, amb cremalleres, amb petites sivelles daurades, folrades de llana d'ovella, amb estampats, etc. Tina tenia un joc de botes d'aigua per a cada dia d'hivern.

Tota la seva família insistia a dir-li que saltar sobre tots els bassals d'aigua que es trobava al carrer, no estava bé perquè esquitxava als altres vianants, als nadons pingüins que anaven en el carret i a les ancianes pingüines que es recolzaven en el seu bastó. Però Tina només pensava en passar-ho bé.

- Tina, filla, aquestes no són formes adequades de comportar-se, li deia la mare. És de mala educació anar esquitxant als transeünts.

- Bah! Que més dóna! A més jo em divertisc molt així- responia Tina amb un somriure.

A més de les botes d'aigua, Tina tenia predilecció pels abrics de llana. Tant, que tenia un armari sencer a la seua habitació per guardar-los tots. I de tots ells, n'hi havia un que li agradava especialment. Era el seu preferit i el tractava amb molt de compte perquè li durara tota la vida. Era un abric de llana de color vermell caputxeta, amb botons de fusta i butxaques. Era preciós i molt calentet.

Un dia en què portava posat el seu abric de llana preferit, un autobús de dues plantes va passar sobre un enorme i profund bassal a la carretera xopant-la d'aigua i fang de dalt a baix i fent malbé sense remei el seu preciós abric de llana vermell. Tina es va enfadar moltíssim i va arribar a casa molt trista.

- Mira mare, mira el que m'ha passat! El meu abric favorit. Tota la culpa ha sigut d'aquest autobús al qual li ha donat igual que jo passara al costat amb el meu recer!

- Ejem ... - va tossir la mare de Tina - I quantes vegades t'he dit jo, que tu no havies d'anar pel carrer saltant sobre els bassals? Eh?

Tina de cop i volta es va assetjar molt culpable en entendre el mal que havia estat fent fins ara anar saltant sobre dels bassals. Va adonar-se que si ella no volia que la mullaren, ella no podia anar fent

el mateix als altres. I des d'aquest moment va començar a portar-se molt millor seguint als consells de la seua família, tractant els altres com li agradaria que la tractaren a ella.

<http://www.cuentoscortos.com/cuentos-originales/la-pinguina-tina>

Posteriors preguntes:

- Considereu que les conductes de Tina eren adequades?
- Quines conductes, de les que feia Tina, vos semblen inadequades? Per què?
- Què va aprendre Tina després del que li va ocórrer?
- Què creieu que ocurriria si tots actuarem com ho feia Tina?

Annex 6: Preguntes plantejades

- Què és el que heu observat?
- Creieu que si actuareu d'aqueixa manera, actuaríeu degudament?
- Quina creieu que és la funció de les normes? Quan s'han de respectar?
- Perquè creieu que és important aprendre a respectar-les i dur a terme conductes responsables?
- Que creieu que podria passar si no es compliren?

Annex 7: Les normes i els senyals

Les normes o els senyals que es van dibuixar, col·locant-se sobre els diferents espais van ser:

- El senyal de silenci, per a la biblioteca.
- La norma de no trepitjar la gespa, per a la gespa i l'hortet.
- El cartell de prohibida l'entrada, per al magatzem.
- El cartell de no tirar escombraires, per al pati.
- El cartell d'apagar l'aixeta, per als banys.
- El cartell de reciclar, per a l'aula.

Annex 8: Preguntes plantejades

- Quines són les 3 R?
- Quins exemples heu observat de *reduir*? Amb quines altres coses podríem també reduir?
- Per què hem de reciclar? Quines coses van al contenidor blau? I al groc? I al verd?
- Com podem reutilitzar?
- Vosaltres recicleu a casa?

Annex 9: Conductes adequades i inadequades

Les conductes adequades que van aparèixer a les targetes van ser:

- Un nen ajudant a la seua mare a netejar la casa.
- Una nena ajudant a un ancià a passar el carrer.
- Un nen ajudant a un company seu a fer els deures.
- Una nena que comparteix amb un nen.
- Un nen saludant en entrar a una tenda.
- Una nena que ajuda a una anciana a portar les bosses de la compra.
- Un nen que està escoltant quan li parlen.
- Una nena que li fa cas a la seua mestra.
- Una nena que s'acomiada quan se'n va d'un lloc.
- Un nen respectat un senyal de *no passar*.
- Una nena que està reciclant les escombraires.
- Una nena que arreplega un paper del sòl.

Les conductes inadequades que van aparèixer a les targetes van ser:

- Un xiquet furtant alguna cosa que vol per a ell.
- Una nena mirant la televisió mentre la seua família neteja la casa.
- Dos nens barallant-se.
- Una nena arrancant unes flors.
- Una nena espentant una altra.
- Un nen tirant un paper a terra.
- Una nena fent-li la burla a un altre nen.
- Un nen amb els peus damunt del seient del tren.
- Un nen que ha observat i fugit d'una situació on dos nens més estan pegant a un altre.
- Un nen trepitjant un cuc.
- Un nen tirant el menjar a terra.

Annex 10: Les tres històries

Un dia arriba a l'escola una nova nena, Paula. En entrar a la seua classe saluda als seus companys i companyes i es presenta amb el suport del mestre. Quan es fa l'hora d'eixir al pati ningú s'apropa a ella. A més, unes companyes la critiquen, fins que més tard Marta, una nena, decideix anar a conèixer-la. La resta de companyes continuen fent el buit a la nova companya.

Una vesprada uns nens es troben jugant al parc, com moltes vesprades. Aleshores, arriba Ashidi, una nena indígena que viu a Nigèria. Aquesta es dirigeix a cap a ells i els pregunta si pot jugar amb

ells. Dos dels nens estan d'acord, però l'altre nen no ho està perquè diu que és diferent d'ells, ja que té la pell més morena i que a més, és una nena.

Un dia Sonia i Andrea, dues nenes es troben a casa d'una d'elles. Sonia li conta a Andrea que el dia passat ha conegut a Anna a classe de natació i que l'endemà la cridarà per anar a jugar al parc les tres juntes. L'endemà les tres es veuen al parc. Totes estan molt contentes, però quan Anna comença a parlar, Andrea se'n burla d'ella i diu que amb Anna no vol jugar perquè no parla bé, ja que no sap pronunciar adequadament algunes lletres. Sonia creu que Anna és una bona amiga, però pensa que com Andrea no vol jugar amb ella, que ella tampoc ho farà. Ambdues deixen de costat a Anna.

Annex 11: Preguntes plantejades

- Qui creieu que ha actuat bé? Per què?
- Qui creieu que no ha actuat bé? Per què?
- Com creieu que hauríeu d'actuar? Per què?
- Per què creieu que es van comportar d'aquella manera?
- Com creieu que es sentiríeu si vosaltres fóreu aquell xiquet/xiqueta?

Annex 12: Curtmetratges

Solidaritat: <https://www.youtube.com/watch?v=aF4IMpIHxk>

Convivència: <https://www.youtube.com/watch?v=u5651tdwyXo>

Respecte: <https://www.youtube.com/watch?v=CFCVHokMWjw>

Responsabilitat: <https://www.youtube.com/watch?v=r2RMuHrD7to>

Tolerància: <https://www.youtube.com/watch?v=hNgfr5kHg5E>

Lleialtat: <https://www.youtube.com/watch?v=oiUpbXwYkvE>

Empatia: <https://www.youtube.com/watch?v=4Hgmfkg-UTk>

Annex 13: Registre anecdòtic

Nom i cognoms de l'alumne/a: _____ Data: _____

Lloc: _____

Anècdota incident: _____

Interpretació: _____

Orientació: _____

Annex 14: Avaluació del procés d'ensenyament aprenentatge

AVALUACIÓ DEL PROCÉS D'ENSENYAMENT APRENENTATGE			
ÍTEMS	SEMPRE	A VEGADES	MAI
Han utilitzat el diàleg per a comunicar-se?			
Han reconegut les situacions dels diferents conflictes?			
Han respectat els torns de paraula?			
Han sigut capaços de raonar les seues opinions sobre les conductes observades?			
Han posat en pràctica habilitats per a resoldre els diferents conflictes de forma pacífica?			
Han representat els rols de forma adequada?			
Han sigut capaços de detectar actituds i hàbits responsables?			
Han detectat aquelles conductes inapropiades?			
Han observat i reconegut cadascuna de les normes d'urbanitat i pautes d'actuació responsables?			
Han sabut el significat de cadascuna de les normes d'urbanitat i pautes de responsabilitat ambiental?			
Han comprés la importància de respectar els senyals i normes d'urbanitat?			
Han posat en pràctica paraules que impliquen bones maneres?			
Han proposat paraules de respecte cap als altres?			
Han participat de forma cooperativa i pacífica?			

Han arribat a crear solucions justes per a tots i totes fent un ús crític de la raó?			
Han conegut i reconegut els diferents tipus de valors per poder actuar acord amb ells?			
Han entés el significat dels curtmétratges?			
Han apreciat la importància que adquireix la pràctica de valors morals?			
Han identificat les pròpies conductes amb els diferents valors?			
Han dut a terme actituds de responsabilitat, tant cap als animals com cap a l'entorn natural?			
Han mostrat actituds de respecte a través de l'escolta activa?			
Han reciclat els residus col·locant-los en els respectius contenidors?			

Annex 15: Avaluació de la pràctica docent

AVALUACIÓ DE LA PRÀCTICA DOCENT			
ÍTEMS	SEMPRE	A VEGADES	MAI
S'hi ha mantingut l'interés de l'alumnat partint de les seues experiències i amb un llenguatge clar i adaptat?			
S'han utilitzat estratègies de motivació afavorint la participació dels nens i nenes?			
S'ha tingut en compte les aportacions de tots els nens i nenes i s'ha reaccionat de forma equànime front a les diferents situacions?			
S'ha facilitat l'adquisició de coneixements mitjançant els passos necessaris, realitzant preguntes, exemplificant, etc.?			
S'ha comunicat la finalitat dels aprenentatges i la seua importància?			
S'ha comprovat de diferents maneres que han comprés les activitats?			
Les relacions amb les famílies han sigut fluides i centrades en l'educació dels nens i nenes?			

S'ha afavorit un adequat clima d'aula?			
S'han respectat els diferents ritmes d'aprenentatge?			
S'ha oferit ajuda als xiquets i xiquetes quan l'han necessitat?			

Annex 16: Avaluació del propi projecte

AVALUACIÓ DEL PROPI PROJECTE			
ÍTEMS	SEMPRE	A VEGADES	MAI
S'ha oferit activitats i espais de reflexió i diàleg entre els nens i nenes permetent arribar a crear solucions apropiades?			
Els conflictes plantejats han sigut adaptats al nivell de coneixement de tots els xiquets i xiquetes?			
Les conductes i/o situacions sobre temes cívics i morals han sigut adaptades a l'edat i característiques dels nens i nenes?			
S'han proporcionat situacions en les quals els nens i nenes pogueren posar en pràctica els coneixements adquirits sobre conductes morals i cíviques?			
S'han presentat situacions que permeteren detectar actituds i hàbits responsables?			
S'han brindat situacions que permeteren descobrir conductes inadequades, evitant així la realització d'aquestes?			
S'han donat a conèixer normes d'urbanitat i pautes d'actuació responsables?			
S'han mostrat situacions que permeteren demostrar la importància que adquireix el respecte cap a les normes d'urbanitat i convivència i formes d'actuació responsables?			
S'han proporcionat experiències que permeteren dur a terme la pràctica de bones maneres?			
S'han brindat oportunitats que permeteren treballar de forma cooperativa i pacífica establint relacions afectives?			

S'han permés ocasions de participar de forma individual i autònoma per a conèixer les opinions i poder modificar conductes inapropiades?			
S'han donat a conèixer els diferents tipus de valors per actuar acord amb ells?			
S'han tingut en compte els coneixements previs relacionant-los en les diferents activitats?			
S'han proporcionat espais on pogueren dur a terme actituds de respecte i responsabilitat, tant cap a les persones com cap al medi natural?			
S'han donat oportunitats de poder relacionar les pròpies conductes amb valors morals?			
S'ha afavorit la participació de les famílies?			